

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΟΤΟΒΟΣ*

ΕΠΙΑΙΝΟΣ ΣΤΟΝ HANS MERKENS**

Κύριε Πρύτανη, κύριοι Αναπληρωτές Πρυτάνεις, κυρία Κοσμήτορ, κύριε Πρόεδρε του Τμήματος ΦΠΨ, αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί φοιτητές,

Υστερα από πρόταση του Τομέα Παιδαγωγικής, η οποία εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας και έγινε δεκτή από τη Σύγκλητο, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων έχει σήμερα την τιμή και τη χαρά να φιλοξενεί έναν κορυφαίο παιδαγωγό, τον Ομότιμο Καθηγητή Παιδαγωγικής του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου Hans Merkens, για να του απονεμίσει τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα.

Είναι και για μένα ιδιαίτερη χαρά που ο Τομέας Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου μας φιλοξενεί το τιμώμενο πρόσωπο, καθώς η συνεργασία μας σε ζητήματα παιδαγωγικής έρευνας είναι ιδιαίτερα στενή και μακροχρόνια.

Επιτρέψτε μου για τους παραπάνω λόγους όχι να παρουσιάσω αναλυτικά το έργο του τιμώμενου προσώπου, αυτό είναι τόσο πλούσιο και εκτεταμένο ώστε δεν θα μπορούσα να το παρουσιάσω μέσα στα λίγα λεπτά που διαθέτω στα πλαίσια της σημερινής εκδήλωσης, αλλά να δείξω πώς μέσα από το επιστημονικό του στίγμα και τις αντίστοιχες επιδόσεις καθρεφτίζονται στο πρόσωπο του τιμώμενου παιδαγωγού οι μεγάλες αλλαγές που έχουν συντελεστεί στην παιδαγωγική επιστήμη εδώ και μισό αιώνα περίπου.

Όταν ο Hans Merkens εξελέγη Καθηγητής Παιδαγωγικής στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου στις αρχές της δεκαετίας του '70, μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες βίωναν μια έντονη πίεση για αλλαγή όχι μόνον κοινωνικού και πολιτικού, αλλά και επιστημονικού παραδείγματος, ιδιαίτερα στις κοινωνικές επιστήμες, όπως η Παιδαγωγική, στον απόηχο των εξελίξεων που προκάλεσε ο Μάης του '68, όπως ονομάστηκε συμβολικά το ξέσπασμα της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς στη Γαλλία πρώτα, αλλά μετά σε ολόκληρη σχεδόν τη Δυτική Ευρώπη, απέναντι σε μια τάξη πραγμάτων που χαρακτηριζόταν από πολιτική υποκρισία, κοινωνική ανισότητα και ιστορική αμνησία. Εκείνη την εποχή η παιδαγωγική επιστήμη ανήκε στις λεγόμενες

* Ο Αθανάσιος Γκότοβος είναι Καθηγητής Παιδαγωγικής του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

** Η ομιλία έλαβε χώρα κατά την τελετή αναγόρευσης του Hans Merkens, Ομότιμου Καθηγητή του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου, σε Επίτιμο Διδάκτορα του Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας (Τρίτη, 20 Οκτωβρίου 2015, Πανεπιστημιούπολη Ιωαννίνων, Αίθουσα Τελετών «Γεώργιος Μυλωνάς»).

«Επιστήμες του Πνεύματος», δηλαδή στις ερμηνευτικές επιστήμες, και χαρακτηριζόταν από έντονη δεοντολογία. Μεγάλο μέρος της Παιδαγωγικής εστίαζε στη διαμόρφωση ενός κανονιστικού πλαισίου το οποίο θα καθορίζει τον προσανατολισμό της παιδαγωγικής δράσης, τις αξίες που θα πρέπει να αποτελούν στοιχεία της διαπαιδαγώγησης, τις αρετές του εκπαιδευτικού και του παιδαγωγού της πράξης εν γένει.

Ένα δεύτερο τμήμα της αφορούσε την τεχνική πλευρά της διαπαιδαγώγησης και η παραγόμενη παιδαγωγική γνώση εδώ εστίαζε στην ανακάλυψη των όρων, των συνθηκών και των παιδαγωγικών μέσων που διασφαλίζουν την επίτευξη των παιδαγωγικών στόχων.

Τέλος, ένα τρίτο τμήμα της είχε ιστορικό προσανατολισμό, δεν ενδιαφερόταν ούτε για τον κανονιστικό καθορισμό των στόχων της αγωγής, ούτε για την ανακάλυψη των μέσων δια των οποίων διασφαλίζεται η επίτευξη των παιδαγωγικών στόχων, αλλά για την αναπαράσταση παιδαγωγικών ιδεών, πρακτικών και συστημάτων από το παρελθόν και – στην καλύτερη περίπτωση – τη σύγκρισή τους με τα αντίστοιχα του παρόντος.

Κάπως έτσι ήταν το statusquo στην επιστήμη της Παιδαγωγικής στην Ευρώπη, Ανατολική και Δυτική, όταν ο Hans Merckens μπήκε και αυτός στην παιδαγωγική αρένα. Μαζί με άλλους Γερμανούς παιδαγωγούς ξεκίνησε μια προσπάθεια υπεράσπισης του κύρους της παιδαγωγικής επιστήμης σε μια εποχή που το αυτό κλονιζόταν μέσω της αμφισβήτησης ακριβώς του κανονιστικού πλαισίου για την αγωγή που υπήρξε το προϊόν της.

Ο τρόπος του να υποστηρίξει το κύρος της Παιδαγωγικής, όμως, δεν ήταν η εμμονή και η προσκόλληση στα περιεχόμενα του κανονιστικού πλαισίου εναντίον του οποίου ασκήθηκε τότε δριμύτατη κριτική, αλλά η στροφή προς την εμπειρία: την εμπειρική παιδαγωγική έρευνα. Ήταν ένας από τους πρώτους Γερμανούς παιδαγωγούς που έστρεψαν την Παιδαγωγική στην εμπειρική έρευνα και την καθιέρωσαν ως κοινωνική επιστήμη δεμελιωμένη σε εμπειρικά δεδομένα. Ασφαλώς η αμφισβήτηση του κανονιστικού πλαισίου, δηλαδή των αξιών της αγωγής που πρέσβευε και επιχειρούσε να νομιμοποιήσει η καθιερωμένη Παιδαγωγική της εποχής του, ήταν πιο εύκολη από την αμφισβήτηση των ευρημάτων της εμπειρικής παιδαγωγικής έρευνας. Με αυτήν την έννοια, θα μπορούσε να πει κανείς ότι η στροφή στην εμπειρική παιδαγωγική έρευνα αποτελούσε και ένα είδος αυτοπροστασίας της Παιδαγωγικής, όταν στο εξωτερικό περιβάλλον, αλλά και μέσα στις αίθουσες διδασκαλίας και τα αμφιθέατρα έβρεχε αμφισβήτηση της κανονιστικής Παιδαγωγικής.

Το έργο του Hans Merckens στον τομέα της εμπειρικής παιδαγωγικής έρευνας υπήρξε κορυφαίο. Τόσο σε ό,τι αφορά την ίδια την έρευνα και τα προϊόντα της από πλευράς θεματικής, όσο και αναφορικά με τις θεωρητικές προϋποθέσεις για τη διεξαγωγή της, δηλαδή τη μεθοδολογία της παιδαγωγικής έρευνας. Ενώ, όμως, η σχέση του με την εμπειρική παιδαγωγική έρευνα υπήρξε από την αρχή και παραμένει μέχρι σήμερα στενή, σημειώθηκε μέσα στο χρόνο μια μετατόπιση στις εμφάνσεις.

Έτσι ο δεύτερος σταθμός στην επιστημονική του πορεία στο Βερολίνο θα είναι οι εκπαιδευτικές προκλήσεις που έφερε η μη-σχεδιασμένη, μη-αναμενόμενη και σχεδόν ξαφνική επανένωση της Γερμανίας, και ειδικά της πόλης του Βερολίνου, με την πτώση του τείχους και τη γεωγραφική ενιαιοποίηση της πόλης. Από τη γεωγραφική

ενιαιοποίηση, όμως, μέχρι την πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και, τέλος, ψυχική ενιαιοποίηση υπάρχει μεγάλη απόσταση. Ένα τέταρτο του αιώνα έχει παρέλθει από την πτώση του τείχους, αλλά η ενιαιοποίηση αυτή ακόμη δεν έχει συντελεστεί. Αν υπάρχει ένας Γερμανός παιδαγωγός που μελέτησε σε βάθος χρόνο, αλλά και σε εννοιολογικό βάθος, το φαινόμενο της σύντηξης των δύο Γερμανιών στον τομέα της εκπαίδευσης, αυτός είναι ασφαλώς το τιμώμενο σήμερα πρόσωπο. Και μπορώ να σας διαβεβαιώσω ότι η μελέτη αυτής της διαδικασίας της – ειρηνικής μεν, αλλά από πλευράς αλληλεπίδρασης συστημάτων, βίαιης – συγχώνευσης, με κυρίαρχο μοντέλο εκείνο της Δυτικής Γερμανίας, δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση.

Πιστεύω ότι η ενασχόλησή του με το θέμα της σύντηξης των δύο αυτών εν πολλοίς ασύμβατων εκπαιδευτικών συστημάτων, μοναδικό άλλωστε φαινόμενο στη σύγχρονη ευρωπαϊκή Ιστορία, αφού η Γερμανία ήταν η μόνη διχοτομημένη ευρωπαϊκή χώρα μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, τον ευαισθητοποίησε και για τον τρίτο σταadium της επιστημονικής του πορείας: τη μελέτη και την έρευνα της εκπαιδευτικής πραγματικότητας από την οπτική γωνία των υπερεθνικών οργανισμών και των παγκόσμιων συστημάτων.

Τα τελευταία του βιβλία αφορούν μορφές θεσμοδότησης της εκπαίδευσης μέσα σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης. Το τι μπορεί να σημαίνει για ένα εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα ο ετεροκαθορισμός των κεντρικών παραμέτρων λειτουργίας του είναι μια τόσο κοινή εμπειρία στην Ελλάδα μετά την κρίση χρέους, που δεν πρέπει να υπάρχει κάποιος στην αίθουσα που να μην την έχει βιώσει. Είτε με την ακραία οικονομική στενότητα των προϋπολογισμών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, είτε με τη μορφή της υπο-αμοιβόμενης υπερεργασίας του εκπαιδευτικού και διοικητικού προσωπικού που ενώ ο αριθμός τους συρρικνώνεται, έχουν την υποχρέωση να παραγάγουν το ίδιο έργο όπως και την εποχή της καλύτερης στελέχωσης, είτε με τη μορφή του φοιτητή που αναζητά να συναντήσει τον σύμβουλο καθηγητή να του αφιερώσει χρόνο για τα προβλήματά του, αλλά δεν θα τον βρει, επειδή αυτός δεν υπάρχει.

Σε όλους τους τομείς το έργο του Hans Merkens είναι πλούσιο. Για μας τους Έλληνες το έργο του έχει και μια ιδιαιτερότητα, γιατί, κάτοχος ο ίδιος κλασικής παιδείας, στα κείμενά του δανείζεται συχνά σχήματα από την αρχαία ελληνική Γραμματεία, και ιδιαίτερα από την ελληνική Μυθολογία, για να προσπελάσει την πολυπλοκότητα των φαινομένων με τα οποία καταπιάνεται.

Με αυτή την έννοια, το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων του απονέμει σήμερα τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα, αναγνωρίζοντας τη συμβολή του σε μια επιστήμη που, όποια κι αν είναι η μελλοντική της εξέλιξη, θα παραμένει πάντοτε στο επίκεντρο του ακαδημαϊκού, πολιτικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος, όσο υπάρχει νέα γενιά και όσο η διαπαιδαγώγησή της δεν μπορεί να προγραμματιστεί και να υλοποιηθεί απλά με τη βοήθεια ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή και να συντελεσθεί μέσα από τις οθόνες, χωρίς ανθρώπινο περιβάλλον, χωρίς παιδαγωγική σχέση και αδιαμεσολάβητη αλληλεπίδραση.

Σας ευχαριστώ